

Relat final

Marges_

ELS SERVEIS AMBIENTALS
DE L'ECOSISTEMA URBÀ

MONTJUÏC

COLLSEROLA/NOU BARRIS

NUSOS

Marges és un estudi participatiu per avaluar l'estat de les zones de marge i fer una aproximació al valor que se'ls hi dona des d'una perspectiva socio-ecològica.

El document que tens a mà és el relat final de l'estudi que Nusos Cooperativa ha dut a terme com a pilot d'una metodologia participativa i innovadora per aproximar-nos als valors ecosistèmics.

Índex

01. PUNT DE PARTIDA

- *Motivació i objectius*
- *Context*
- *Planificació i mètode*

02. RELAT DEL PROCÉS

- *Xarxa de contactes*
- *Difusió*
- *Programació de les activitats*
- *Participació*

03. RESULTATS

- *Enquestes*
- *Entrevistes*
- *Trobades focus group i itineraris interpretatius*

04. CONCLUSIONS

- *Relat construït a cada zona*
- *Conclusions conjuntes del projecte*

/ ANNEXOS

- *ANNEX 1 - Fonaments teòrics*
- *ANNEX 2 - Dades recollides als itineraris interpretatius*

// Referències bibliogràfiques

Per què hem estudiat els marges?

Motivació

Ens referim als marges per parlar de les zones verdes que estan a tocar de les zones urbanes: es tracta de parcs, jardins, horts comunitaris, però també de zones de vegetació silvestre i de zones no gestionades però que són oportunitat per l'establiment de comunitats vegetals i animals. Sovint predomina la visió que es tracta de zones que reben moltes fonts de pertorbació o alteració i per aquest motiu es poden considerar de poc valor ecològic, molt inestables o degradades. Però, a la vegada, els marges a una ciutat com Barcelona són els espais naturals als que podem accedir habitualment i formen part del paisatge quotidià d'alguns barris com Torre Baró, Les Roquetes, el Poble Sec o La Marina de Port.

Precisament aquest ús intens que se'n fa, o millor dit la gran diversitat d'usos que reben aquestes zones, ens fa plantejar-nos quin és el valor que li donen les persones més properes. Què perdríem si no existissin les zones naturals que limiten amb aquests barris? I, com es pot recollir la visió de la ciutadania sobre el seu valor i sobre el que més ens preocupa per la seva continuïtat?

01.

Punt de partida

ESPAI
COMUNITARI

01-23
Origanum
Vulgare

marduix
mejorana
Origanum
Vulgare

Objectius Context

L'estudi ha consistit en conèixer el punt de vista de les persones que tenen una relació o un vincle amb les zones de marge i, generar un aprenentatge conjunt sobre el valor d'aquestes. El projecte posa en relació el manteniment de la qualitat de les zones verdes amb el benestar de les persones que en són usuàries.

L'estudi s'ha realitzat en paral·lel a Collserola (Districte de Nou Barris) i Montjuïc (Districte de Sants-Montjuïc).

En concret, s'ha centrat a les zones que limiten:

_ **Montjuïc** amb els barris de Poble Sec, Font de la Guatlla, La Marina de Port.

_ **Collserola** al vessant de Nou Barris: Les Roquetes, Trinitat Nova i Torre Baró.

El projecte ha acollit la veu de les persones i entitats d'aquests barris vinculades als marges, sense les quals no hagués estat possible el projecte. Gràcies a la seva participació s'ha construït el relat conjunt que presentem en aquest document en el que es recull el significat dels serveis ecosistèmics en un ambient urbà i el valor dels principals factors de degradació que els posen en perill.

Planificació i mètode

Partim de la idea dels marges com a espais d'oportunitat per la resiliència de les veïnes i veïns en el context de crisi eco-social. A les ciutats, com a socio-ecosistemes que són, es donen processos i estructures ecològiques que proveeixen de serveis ecològics o ambientals a la ciutadania, per tant, són claus pel benestar de les persones, però també són claus per la qualitat ambiental de la natura fora dels límits de la ciutat.

A l'ANNEX 1 es resumeixen els termes i idees clau en els que es fonamenta el projecte.

Com a resultat del projecte es recull el relat construït de manera conjunta sobre el valor dels marges des d'un punt de vista socio-ecològic, destacant els principals factors de degradació i les direccions que haurien d'agafar les propostes de millora per garantir els serveis ecosistèmics de la infraestructura urbana en el futur.

Diversitat de contactes

S'ha fomentat la participació d'un ampli i divers espectre de persones per tal de poder tenir una visió dels marges que tingui en compte la diversitat d'usos que acull. D'aquesta manera s'ha convidat a la participació de col·lectius i persones individuals que aportessin una perspectiva concreta als usos dels marges:

- **Ambiental:** entitats ambientalistes, aules ambientals
- **Social:** AAVV, entitats socials
- **Històrica:** associacions de memòria històrica dels barris
- **Cultural:** Casals de barri, centres cívics, biblioteques
- **Familiar, de criança:** AFAs
- **Salut i esport:** Taula de salut
- **Ciència:** Centres de recerca
- **Administració:** Pla de Barris,
- **Joventut:** casals de joves
- **Gent Gran:** casals de Gent gran
- **Escolar:** centres educatius, escoles bressol

Difusió

La difusió ha estat clau per fer possible el projecte.

S'ha fet difusió a través de Xarxes socials, al web de Nusos, contactes de de persones de referència, i visites presencials a entitats del barri que han col·laborat en la difusió (biblioteques, centres cívics, aules ambientals, seus del pla comunitari, escoles, ...).

Programació de les activitats

Cartell infogràfic

Cartells amb accions participatives

	Accions participatives	Accions internes
Juliol i Agost		Planificació i concreció del disseny del projecte
Setembre	Publicació de la infografia, de l'enquesta virtual i del guió de l'entrevista	Documentació Exploració de la xarxa d'entitats
Octubre	Activació de l'enquesta virtual Difusió Xarxa de contactes Entrevistes	Preparació de materials pel focus group
Novembre	Entrevistes Focus groups	Preparació de materials pels itineraris
Desembre	Itineraris interpretatius Tancament de l'enquesta virtual	Redacció de la relatoria

Participació

A la zona d'estudi de Montjuïc: **A la zona d'estudi de Collserola:**

40 contactes fets
17 contactes participants
72 participants a l'enquesta
7 entrevistes
14 participants al focus group
14 participants a l'itinerari

46 contactes fets
28 contactes participants
5 participants a l'enquesta
5 entrevistes
5 participants al focus group
4 participants a l'itinerari

Total de persones i entitats participants:

86 contactes
45 contactes participants
77 participants a l'enquesta
12 entrevistes
19 participants al focus group
18 participants a l'itinerari

03.

Resultats

Resultats de l'enquesta

_Montjuïc

L'enquesta sobre els marges de la zona de Montjuïc l'han respost 72 persones.

La gran majoria de les enquestades són veïnes de la zona i, relatiu a l'edat i el gènere, destaca la participació del gènere femení entre 31 i 50 anys. Als resultats es descriuen els usos que es fan de l'espai, la percepció de la qualitat de la zona i es recullen propostes de millora.

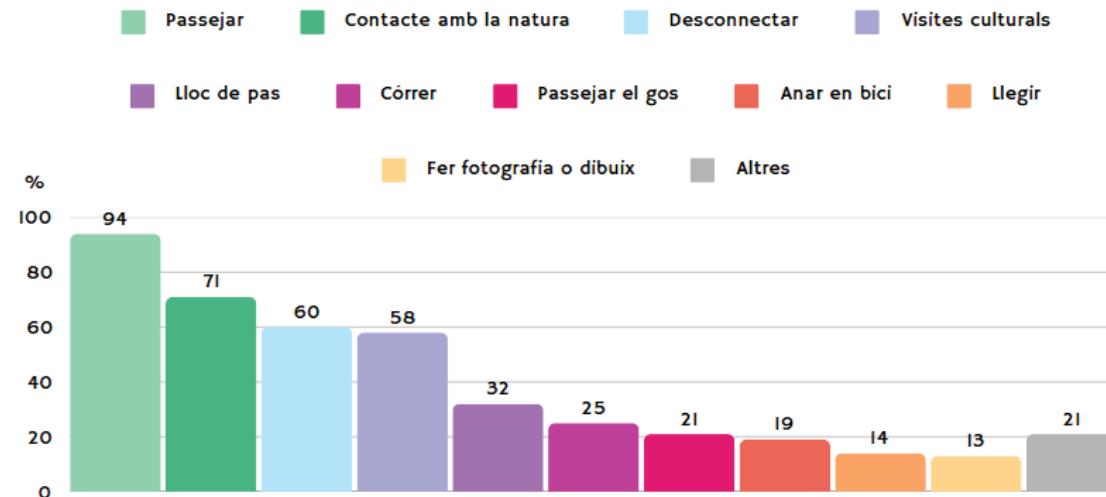

Tipus d'ús i freqüència

Respecte als usos que es fa dels espais verds de Montjuïc, destaquen, en aquest ordre, el fet de passejar, tenir contacte amb la natura i desconnectar. Aquests tres usos acostumen a estar lligats a espais com els miradors, els diversos parcs i jardins, els horts i les zones relatives a les diverses fonts.

Per altra banda, també té importància el pes donat a les visites culturals, entre les quals es mencionen els diversos museus, com el MNAC o el MAC; esdeveniments puntuals, com alguns concerts, la Mercè o actuacions castelleres; o d'altres espais com el Teatre Grec, la Fundació Joan Miró o el Jardí Botànic Històric.

Quin ús fas dels espais verds de Montjuïc?

Tot i que en un percentatge menor, també s'ha de tenir en compte el fet que, per més d'un quart de les persones enquestades, la zona verda de Montjuïc es tracta d'un lloc de pas usual.

Altres usos identificats de forma reiterada són els usos esportius, el passeig amb gossos, activitats com la lectura, la fotografia o el dibuix, així com d'altres relacionades amb l'oci infantil.

Respecte a la freqüència d'aquests usos, en termes generals, més de tres quarts de les enquestades realitzen alguna d'aquestes activitats cada dia o 1-2 cops per setmana.

Amb quina freqüència visites aquesta zona verda?

Valoració de l'estat de la zona

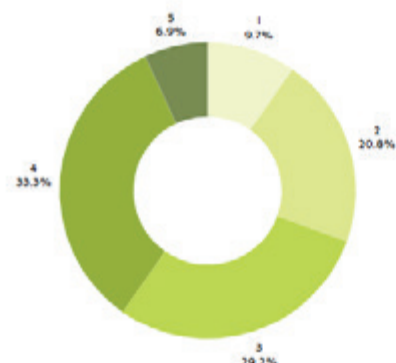
La percepció de l'estat de la zona estudiada, en termes de degradació o de bon estat ecològic, és de 3,1 respecte de 6. Per tant, sembla que **hi ha un marge de millora bastant important respecte a la conservació i restauració de l'estat actual d'aquestes zones**. De fet, cal destacar que cap persona ha mostrat tenir una bona percepció de l'estat de zona.

Algunes de les zones que s'identifiquen com a més degradades:

- Els voltants de l'Escola Poble-Sec i l'Hort de la Font Trobada
- La zona propera al cementiri
- L'espai proper al Passeig de l'Exposició i La Satàlia
- El Mirador del Poble-Sec
- El Parc de la Primavera

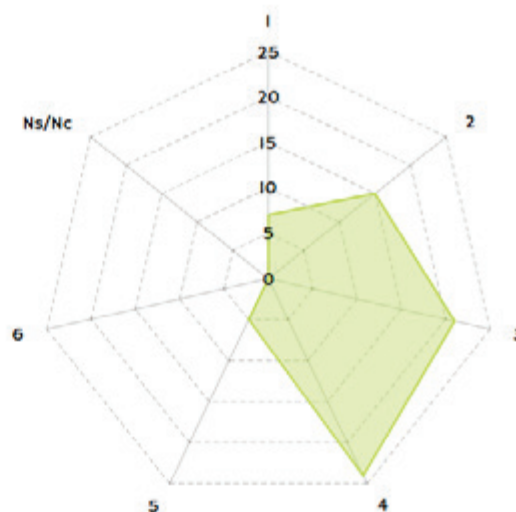
La brossa, el factor més negatiu

Com valoreu l'estat d'aquesta zona verda?
(1: molt degradat i 6: molt bon estat ecològic)

Valoració estat zona verda:

3,1 / 6

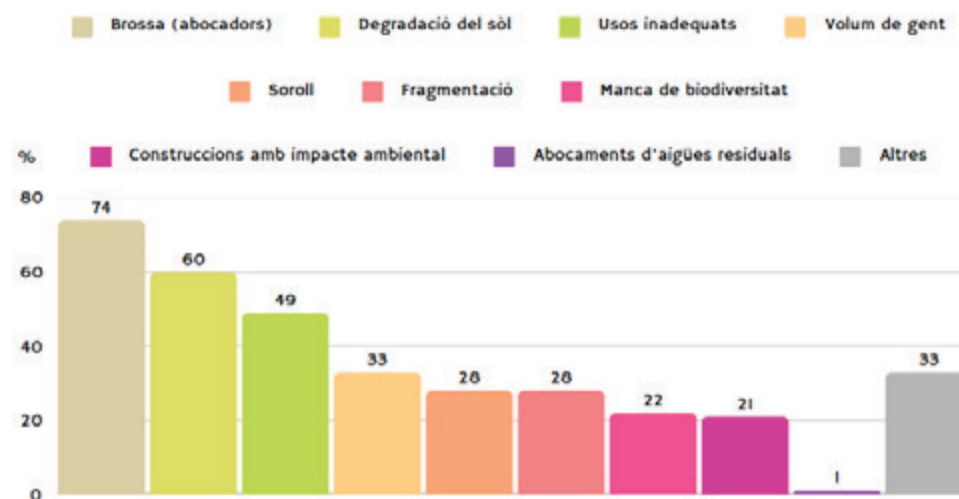
Factors que afecten negativament la zona

La presència de brossa és el factor negatiu més destacat que afecta la zona. Sobre aquesta brutícia generalitzada, assenyalada per gairebé tres quarts parts de les persones enquestades, es posen sobre la taula activitats com els botellots, així com un incivisme general de les persones que fan ús de la zona.

La degradació del sòl també destaca com a factor preocupant de forma bastant generalitzada, i el tercer factor que afecta negativament són **els usos inadequats** en aquestes zones, entre els quals es menciona l'assentament de persones sense llar, els botellots, el consum de drogues o els usos destinats a zones extensives d'asfalt.

Tot i que en menor proporció, més d'un quart de les enquestades apunten factors com **el volum de gent i el soroll**, associats principalment a espectacles, al futbol o al turisme, així com al trànsit de cotxes en el segon dels casos. **La fragmentació i la manca de biodiversitat** també són factors considerables.

Què creus que afecta negativament a l'estat d'aquesta zona?

_Montjuïc

Principals propostes de millora

- Mesures relacionades amb la quantitat i qualitat de la vegetació i les zones verdes
- Augment i millora en les tasques de neteja dels espais, així com en la recollida i gestió de residus
- Augment de la vigilància, les sancions i les mesures correctives
- Mesures en la circulació i el transport (cotxes i transport públic)
- Millores i control en els accessos i camins, considerant també aspectes com la il·luminació
- Mesures respecte a les persones sense llar

Altres propostes menys citades han estat

- Ampliació del pati de l'escola Poble-Sec
- Millores en espais destinats a gossos i joc infantil
- Limitació d'activitats multitudinàries i reducció del turisme
- Mesures per promoure la connectivitat dels espais verds amb la trama urbana
- Ampliació de les zones de refugi climàtic
- Foment d'accions d'educació i conscienciació socioecològica
- Millores en el sòl i foment d'assentaments per ocells i insectes

Principals efectes en cas de desaparició d'aquestes zones

- Disminució en la salut i la qualitat de vida
- Impactes negatius pel fet que es tracta d'un pulmó verd
- Augment de la contaminació de l'aire, sonora i ambiental
- Disminució del contacte amb la natura i d'espai de refugi i desconnexió

Altres

- Afectació directa a les veïnes degut a la importància que té l'espai per a elles
- Afectació a les condicions climàtiques i pèrdua de zones de refugi climàtic
- Manca de zones verdes a Barcelona
- Disminució de l'espai per a oci i activitats culturals, infantils, esportives i de lleure
- Pèrdua de biodiversitat

De tots els usos que es fa dels espais verds de Montjuïc destaquen el fet de passejar, tenir contacte amb la natura i desconnectar.

_Collserola

L'enquesta sobre els marges de la zona de Collserola/Nou Barris l'han respost 5 persones.

La majoria de les enquestades són veïnes de la zona i, relatiu a l'edat i el gènere, han participat persones entre 31 i 65 anys, principalment de gènere femení. Als resultats es descriuen els usos que es fan de l'espai, la percepció de la qualitat de la zona i es recullen propostes de millora.

Tipus d'ús i freqüència

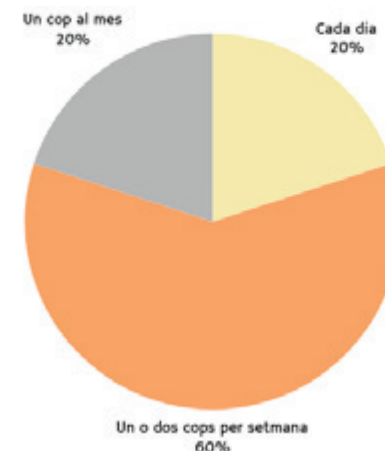
Passejar o passejar el gos, tenir contacte amb la natura i desconnectar són els principals usos que es fa dels espais verds de Collserola.

Tot i que en un percentatge menor, també s'ha de tenir en compte el fet que algunes persones apunten fer ús de les zones com a lloc de pas o per córrer, així com fer visites culturals (destacant el Castell de Torre Baró).

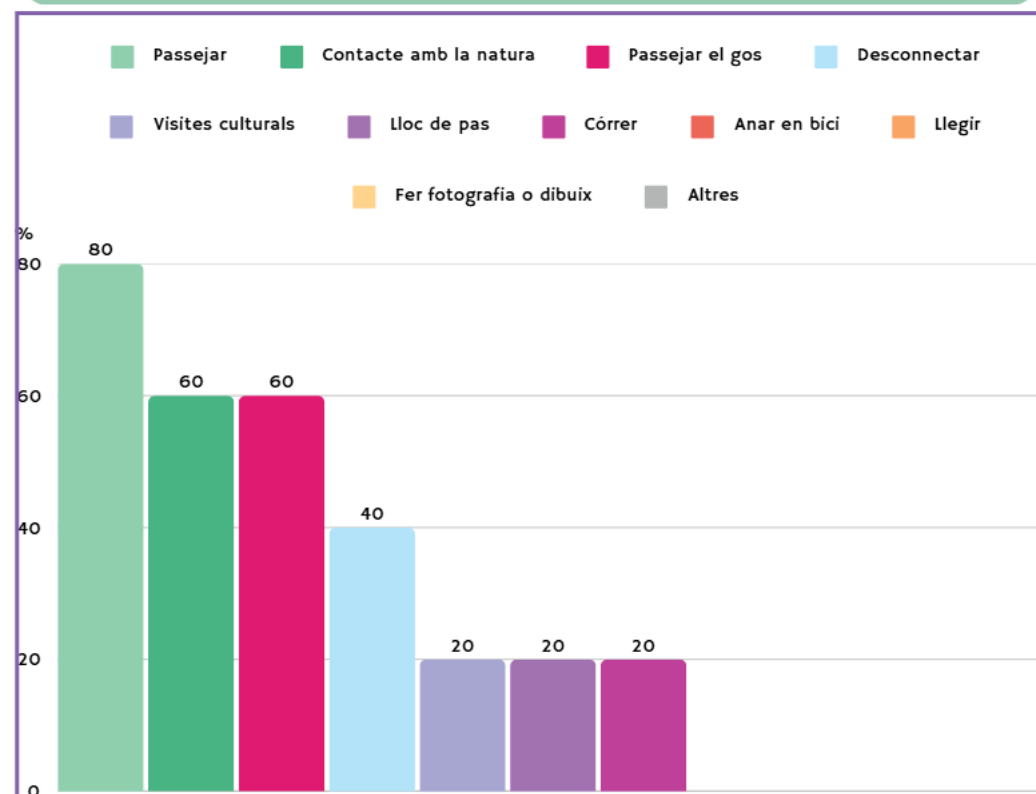
En termes generals, es fa ús de l'espai 1-2 cops per setmana, tot i que també s'assenyala algun possible ús diari o mensual.

Respecte a la freqüència d'aquests usos, en termes generals, més de tres quarts de les enquestades realitzen alguna d'aquestes activitats cada dia o 1-2 cops per setmana.

Amb quina freqüència visites aquesta zona verda?

Quin ús fas dels espais verds de Montjuïc?

Valoració de l'estat de la zona

La percepció de l'estat de la zona verda, en termes de degradació o de bon estat ecològic, és de 3,4 respecte de 6. Per tant, sembla que **hi ha un marge de millora bastant important respecte a la conservació i restauració de l'estat actual d'aquestes zones.**

Algunes de les zones concretes que es mencionen com a més degradades

- Torre Baró
- Zona alta de Roquetes
- Els camins que arriben fins al Castell
- El Parc de la Primavera

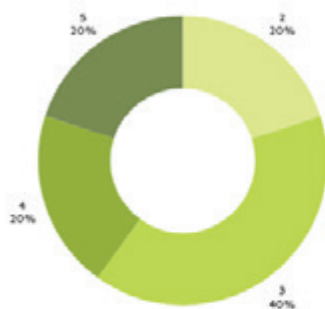
Factors que afecten negativament la zona

La brossa és el factor negatiu més destacat que afecta la zona, el qual l'assenyala més de tres quartes parts de les persones enquestades. Es comenta el fet que hi ha restes amb amiant de cases que van ser enderrocades.

Per altra banda, també destaquen factors com **la degradació del sòl**, relacionada amb una manca d'arbres; **els usos inadequats** de l'espai i **el volum de gent**, destacant-ne el nombre de ciclistes; així com **la fragmentació** i **la manca de biodiversitat**.

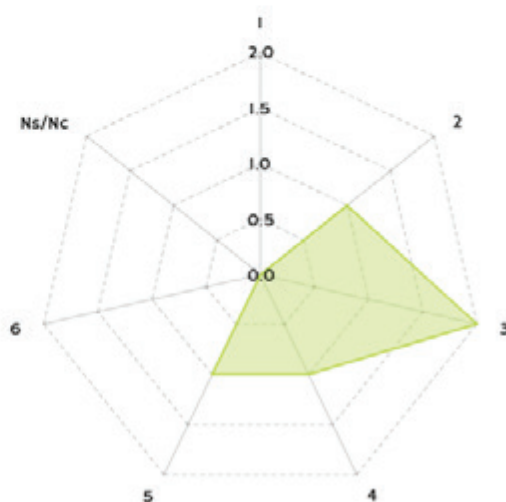
També la brossa com el factor més negatiu

Com valdria l'estat d'aquesta zona verda?
(1: molt degradat i 6: molt bon estat ecològic)

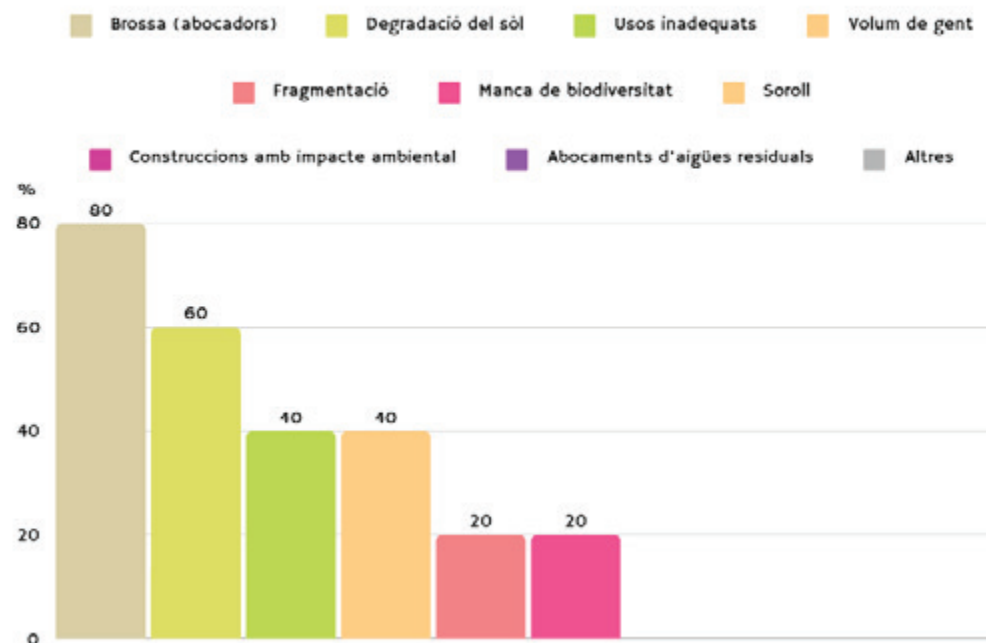

Valoració estat zona verda:

3,4 / 6

Què creus que afecta negativament a l'estat d'aquesta zona?

_Collserola

Principals propostes de millora

- Mesures de millora en les tasques de neteja
- $\leq$ e conscienciació socioecològica
- Regulació de l'activitat ciclista
- Millores en la connexió de vianants

Principals efectes en cas de desaparició d'aquestes zones

- Manca de zones verdes
- Augment de la contaminació
- Espai menys habitable i sensacions d'empitjorament del lloc

Idees principals recollides a les entrevistes

_Montjuïc

*Quin vincle tens amb les zones de marge?
Formen part del teu dia a dia?
Del teu paisatge de barri?*

De les entrevistes fetes s'extreu que el vincle amb els marges naturals de Montjuïc és molt divers. Hi ha famílies que venen per oferir als infants espais oberts i contacte amb la natura, fins al punt que moltes famílies han triat el centre educatiu pel fet d'estar localitzat a Montjuïc. De la mateixa manera des dels espais educatius, com l'escola Bressol "El Nic", ens

expliquen que un dels objectius és apropar la natura als infants, "que la muntanya baixi a l'escola". Hi ha persones que tenen els camins i espais verds propers al barri com a part del seu dia a dia, hi van diàriament. Per les persones vinculades a l'entitat Cuidem Montjuïc (que promou jornades de neteja d'espais de Montjuïc) i als Horts de la Font Trobada, Montjuïc és l'espai on desenvolupen la seva activitat, focalitzada en mantenir la qualitat de zones verdes i l'activitat als horts comunitaris.

Quin paper juguen els marges en la qualitat de vida de la gent propera?

Els marges donen identitat al barri? O el barri s'identifica amb els marges?

Als marges de Montjuïc que formen part dels barris de Poble Sec, Font de la Guatlla, Marina del Prat Vermell i Marina de Port, es fa evident que el contacte amb Montjuïc és una part de la identitat i caràcter d'aquests barris, *"Estar en aquest barri amb sentiment de poble i tenir a prop aquestes zones verdes va tot lligat. És el que li dona més valor a viure aquí, estàs a Barcelona però sembla que estàs en un poble petit."*

Des del punt de vista històric l'entitat CERHISEC aporta la seva visió de com els barris s'han construït en constant relació amb els espais verds. Com ens comenten des d'aquesta entitat, la història és fa evident: en els arbres fruiters que ens parlen d'un passat agrícola, en els límits que delimitaven l'espai urbanitzable i la "Zona Polèmica" degut al castell militar que dominava la muntanya (es pot observar un dels fitons amb les lletres ZP al carrer Margarit, 120), les zones on aparentment

només hi ha cobertura verda però que abans acollien barris de barraques dels diferents corrents migratoris fins a l'any 1.986, el conjunt de parcs i jardins que parlen dels corrents urbanistes i paisatgistes d'inicis de segle xx, construïts en diferents èpoques, i també en camins com el de la línia que porten a l'antiga ermita de la Santa Madrona, les fonts que encara es mantenen, com la Font del Gat o la Font Trobada. *"Part de la història del barri està a la muntanya"*.

Igual que ara la gent es relaciona amb Montjuïc buscant espais oberts, contacte amb la natura, espais de joc, d'esport, ... en altres èpoques la relació també ha estat estreta, *"A Montjuïc eren freqüents les activitats populars com les fontades, l'activitat agrícola, ..."* Es destaca també el fet que tot passi en un espai immers a la ciutat de Barcelona.

Les zones de Marge donen identitat i caràcter a aquests barris

Què afecta més a l'estat dels marges i al manteniment dels serveis ecosistèmics que aporten?

Les diferents entrevistes coincideixen a assenyalar que el més preocupant és la brutícia (llaunes, vidres, plàstics, excrements de gos) i la degradació o falta de gestió d'algunes zones naturals. Si bé és cert que es valoren positivament les millores que s'han fet en relació a la il·luminació, l'accessibilitat en alguns camins i els elements d'esbarjo com taules de pícnic, o fins i tot el reconeixement del PR per Montjuïc 360º al voltant de Montjuïc i gràcies a la iniciativa del Foment excursionista, hi ha altres aspectes que queden sense resoldre o abordar. Es destaca la difícil convivència degut a l'excés de persones (sobretot turisme) desplaçant-se per alguns camins, i la sensació d'inseguretat en zones poc il·luminades.

Les situacions de sensellarisme no ateses en alguns punts i la falta de gestió de la vegetació d'algunes zones verdes, algunes inaccessibles, generen la percepció d'abandonament. Des de l'escola

Poble Sec comenten que *"Preocupa molt l'entorn de l'escola, cada vegada més degradat. Als patis entren rates i això és incompatible amb la seguretat dels infants. Als parcs i als camins propers a vegades trobem agulles."*

Hi ha la preocupació també que les accions i esdeveniments culturals que es duen a terme a Montjuïc no siguin coherents amb el valor natural de la muntanya o que s'oblidin de les veïnes i veïns dels barris propers.

La iniciativa Montjuïc 360° permet que la gent s'apropi a coneixer Montjuïc i el seu valor ambiental i històric

Què caldria tenir més en compte de cara a mantenir el valor dels marges en el futur?

De cara al futur han sorgit propostes o idees més concretes i d'altres més genèriques.

En general es valora positivament les accions dutes a terme per facilitar l'accés a la muntanya, com l'estabilització de camins, les baranes i l'enllumenat, i el mobiliari urbà, com taules de pícnic i els bancs.

En concret es destaca positivament que l'ajuntament hagi donat suport a la iniciativa Montjuïc 360° i que avenços com aquest són molt interessants de cara al futur, ja que permeten que la gent s'apropi a conèixer Montjuïc i el seu valor ambiental i històric.

"Les millores que es facin a Montjuïc haurien de ser respectuoses, arreglant el que s'ha <<desarreglat>> amb el temps." En aquesta línia es proposa que a l'hora d'interpretar Montjuïc es tingui en compte i es recuperi el coneixement de les tradicions i vida comunitària i popular: on estan les fonts on tenien lloc les tradicionals fontades, per on passava el camí de la línia, o l'antic camí de València. Aquest coneixement parla de la identitat dels barris de Montjuïc i fa

pensar en la necessitat de recuperar espais naturals que facilitin les activitats comunitàries.

Perquè això sigui possible, i per a que es mantinguin els serveis que ens aporten els marges de Montjuïc, s'assenyala que el més urgent és tractar problemes persistents com la brossa que s'acumula, la sensació d'inseguretat en algunes zones i la falta de gestió de les situacions de sensellarisme al que es veuen abocades algunes persones en condicions molt difícils.

Des de les AFA's de l'escola Poble Sec i l'escola Bressol El Nic volen explorar la possibilitat de fer-se càrrec de la gestió de les zones verdes que envolten l'escola, ampliant el pati i/o limitant el pas perquè només puguin accedir els infants i la comunitat educativa. D'aquesta manera millorarien el manteniment de la vegetació i la qualitat ambiental en l'espai escolar.

Des de les diverses entitats ambientals i socials es destaca que *"ens agradaria que les decisions vagin en sintonia amb les entitats properes dels barris, i no tant cap a esdeveniments de ciutat i propostes pels turistes"*

_Collserola

***Quin vincle tens amb les zones de marge?
Formen part del teu dia a dia? Del teu paisatge de barri?***

De les entrevistes que s'han fet en aquesta zona d'estudi es destaca l'important paper que han tingut els marges a la història d'aquests barris. Hi ha molts indrets que porten records de la infància a les veïnes i veïns, com fonts, coves, camins, o el mateix Castell de torre Baró, que continua molt present en la idea de paisatge dels veïns i veïnes d'aquests barris.

Hi ha col·lectius com el Casal de Gent Gran que organitza sortides en grups per afavorir el contacte amb la natura.

També hi ha força gent que freqüenta per aquests camins dels marges per passejar el gos o per fer esport regularment, el que genera un bon coneixement de com canvia el paisatge en la seva fenologia i de quines problemàtiques s'estanquen o s'agreugen amb el temps.

***Quin paper juguen els marges en la qualitat de vida de la gent propera?
Els marges donen identitat al barri?
O el barri s'identifica amb els marges?***

Avui hi ha indrets com la font Muguera molt freqüentada pel veïnat, sobretot durant els caps de setmana. Es tracta de barris amb un caràcter molt lligat a la vegetació i l'orografia d'aquest vessant de Collserola. *"El que li dona el sentit a viure aquí és tenir aquestes zones verdes, és sorprenent estar tan a prop de la ciutat i sentir aquest silenci, aquestes vistes, ... Valoro molt que encara sigui bastant desconegut."*

En general a totes les entrevistes es coincideix en què hi ha una relació forta entre els barris com Torre Baró, Trinitat Nova i Les Roquetes amb Collserola. Tot i que el paisatge ha canviat molt amb el temps, i els barris també ho han fet, queda a la memòria col·lectiva recent com aquests marges han

permès l'establiment de nous barris. En són un bon exemple les fonts i els bancals agrícoles on encara s'observen arbres fruiters avui abandonats.

Què afecta més a l'estat dels marges i al manteniment dels serveis ecosistèmics que aporten?

El que més es destaca a les entrevistes és la quantitat de brossa acumulada i els abocadors de runes que es poden trobar tant per camins com per qualsevol indret de la vegetació.

Alguns punts amb runa tenen relació amb antigues construccions que es van enderrocar, però d'altres són més recents. Es tracta de restes de brossa grans com joguines, roba, matalassos, electrodomèstics, peces de cotxe i moto, restes de construccions, ...

Per altra banda, hi ha el tipus de brossa que es genera cada cap de setmana: restes de llaunes i plàstics, paper de vàter, etc.

També preocupa que es desconeix les línies de gestió d'aquesta zona, que en part pertanyen al límit del PN de Collserola. En certes zones es percep una manca de gestió, sobretot pel que fa a la poda i extracció d'arbres morts i pel que fa a la neteja de residus i runes acumulades, i hi ha la por que *"si aquestes zones es queden sense gestionar sembla que no tinguin valor i aleshores es pot fer qualsevol cosa"*.

Què caldria tenir més en compte de cara a mantenir el valor dels marges en el futur?

La major part de les persones entrevistades coincideixen en què caldria reforçar la retirada i gestió de la brossa i runes que s'hi acumulen. També caldria fer seguiment i control de les espècies de plantes catalogades com a invasores que poden afectar a la composició biològica dels marges.

S'indica que seria important que la gestió que es faci de la zona respecti el seu caràcter silvestre i natural: *"Hauríem de pensar en aquests marges de Collserola com a part de la ciutat però respectar que es mantinguin més naturals o salvatges, sense massa influència de gent ni intervencions."*

També es remarca la importància que la gent dels barris propers no perdi el vincle amb els marges: que es reforci el valor de poder viure en contacte amb espais naturals i no perdre el coneixement de què ens diuen aquestes zones de marge de la història dels barris de la Barcelona Nord.

*“...respectar que es mantinguin més
naturals o salvatges, sense massa
afluència de gent ni intervencions.”*

Trobades focus group i itineraris interpretatius

En el cas de Montjuïc, l'itinerari es va situar en la zona de Poble Sec partint de l'aula ambiental de Montjuïc i acabant al barri de la Satalia.

_Montjuïc

En els dos itineraris van participar perfils diversos que van enriquir la informació recollida:

- A Montjuïc van participar persones lligades a AAVV, horts comunitaris, entitats ambientals i excursionistes, i persones que individualment havien mostrat interès.
- A Collserola/Nou Barris, van participar persones de perfil ambiental, històric i social i de perfil urbanista.

_Collserola

Les espècies que formen part d'un ecosistema present a la posada del muntge. En aquest moment de l'any hi ha també algunes espècies xenobiològiques. Podem marcar les que formen part del muntge.

Flora autòctona:

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Flora ligada al pasat agrícola:

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Flora invasora:

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Fauna:

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Plantaginaceae ☐

Punt núm.

Pista descriptiva:

Marquem les característiques que corresponen a la planta que estem buscant. Si no sabem si és autòctona o no, podem marcar amb una X. Si sabem que és autòctona, podem marcar amb una X. Si sabem que és autòctona, podem marcar amb una X.

proteccionista, predominantment les herbes

☐

vegetació densa, amb arbres i arbusts

☐

fitxes elements culturals (pastures)

☐

fitxes elements que faciliten el foc

☐

habitats de qualitat ambiental

☐

connectivitat amb zones verdes

☐

Què ens aporta?

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts.

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts.

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts.

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts.

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts.

Què li afecta?

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts.

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La vegetació és densa i amb arbres i arbusts.

En aquest punt de l'ecosistema, la vegetació és densa i amb arbres i arbusts. La veget

Resultats dels itineraris

En ambdós casos els itineraris van servir per recopilar informació valuosa, compartir punts de vista i documentar amb imatges l'aprenentatge generat en el projecte.

Principals factors de degradació detectats

Els principals factors de degradació que es van identificar com a causants de la pèrdua de la qualitat dels marges van ser:

- Brossa (5)
- Excrements de gos (3)
- Presència d'espècies invasores (2)
- Cimentació del sòl, pèrdua de superfície natural (2)
- Excés de soroll (1)
- Erosió, degradació del terreny, terreny poc estable (1)
- Presència de plagues (rates) (1)
- Massificació, massa gent (1)

_Montjuïc

Serveis Ambientals detectats

Al llarg del recorregut pels marges entre Montjuïc i Poble Sec es van concretar els serveis ambientals que ens aporten aquestes zones, entenent per serveis ambientals o serveis ecosistèmics, els beneficis que ens aporta la natura en un indret o allò que com a societat podríem si la natura no fos present:

Serveis de proveïment	Serveis de regulació	Serveis culturals
Recol·lecció d'herbes aromàtiques (2)	Regulació de la temperatura (3) Pol·linització (3) Regulació de plagues (2) Prevenició de l'erosió (2) Regulació de soroll	Tranquil·litat (7) Espai de trobada, socialització (3) Espai de joc Oportunitat d'aprenentatge, gaudi cultural o manteniment de patrimoni històric (3) Espai per fer esport (3)

Entre parèntesis s'assenyala el nombre d'observacions al llarg dels 10 punts del recorregut.

La informació completa dels resultats dels dos itineraris estan recollits a l'ANNEX 2 – Itineraris Interpretatius.

_Collserola

Serveis Ambientals detectats

Al llarg del recorregut pels marges entre Collserola i Torre Baró i Les roquetes es van concretar els serveis ambientals que ens aporten aquestes zones, entenent per serveis ambientals o serveis ecosistèmics, els beneficis que ens aporta la natura en un indret o allò que com a societat perdríem si la natura no fos present:

Serveis de proveïment	Serveis de regulació	Serveis culturals
Recol·lecció d'herbes aromàtiques (2) Fusta (1)	Pol·linització (4) Prevenició de l'erosió (4) Filtració de l'aigua (3) Regulació de plagues (2) Regulació de soroll (1) Regulació de la temperatura (1)	Espai per fer esport (4) Espai de trobada, socialització (2) Oportunitat d'aprenentatge, gaudi cultural o manteniment de patrimoni històric (2) Tranquil·litat (2)

Entre parèntesis s'assenyala el nombre d'observacions al llarg dels 10 punts del recorregut.

Principals factors de degradació detectats

Els principals factors de degradació que es van identificar com a causants de la pèrdua de la qualitat dels marges van ser:

- Brossa i abocadors de runes (4)
- Excrements de gos (3)
- Presència d'espècies invasores (3)
- Cimentació del sòl, pèrdua de superfície natural (3)
- Massificació, massa gent (2)
- Excés de soroll (1)
- Erosió, degradació del terreny, terreny poc estable (1)

04.

Conclusions

Relat construït a cada zona

Al llarg de les diferents accions del projecte s'ha anat construint un coneixement compartit sobre el valor dels marges, entès com a valor ambiental lligat a l'històric i identitari d'alguns barris de Barcelona, i una avaluació qualitativa de la percepció dels factors de degradació i del que caldria tenir en compte per assegurar el manteniment dels serveis ambientals que aporten.

Montjuïc

A través de les enquestes, entrevistes, trobades i itinerari interpretatiu s'ha anat reforçant la idea que els marges naturals de Montjuïc tenen valor, no només com a espais verds, sinó com a espais on és possible trobar un equilibri a la vida urbana (un espai on trobar més calma, espai obert, espai per jugar, fer esport, trobar-se).

Aquesta relació de les persones veïnes amb els marges de Montjuïc ve de lluny i de fet la història dels barris limítrofs va lligada als espais naturals de marges (l'origen dels barris, les tradicions, el passat agrícola, les migracions, els barris de barraques, el creixement de la zona urbana).

La gent que viu a prop d'aquestes zones valora aquests espais per diversos motius. I a la vegada **són observadors i observadores dels factors que degraden el valor socio-ecològic dels marges.** De les converses i la informació compartida sobre els serveis ecosistèmics en espais urbans s'han posat sobre la taula els

beneficis que ens aporta viure a les zones de marge de la ciutat, on comença l'espai verd, però també **s'ha pogut concloure la gran varietat d'usos que sostenen aquests espais i que els poden fer més vulnerables.**

Es **consideren espais clau a tenir en compte en la seva gestió**, ja que per moltes persones són l'oportunitat de tenir accés a la natura en el seu dia a dia i, en conclusió, es demana que es reforci l'**atenció cap a aquestes zones, sobretot pel que fa a la gestió dels residus i la prevenció de l'incivisme, i a les accions de gestió de la vegetació i estabilització del sòl.** Es demana que les accions que s'hi portin a terme **tinguin en compte les entitats veïnals tant culturals com socials, ambiental i escolars**, per anar en sintonia i facilitar que es mantingui el vincle dels barris amb Montjuïc.

_Collserola

A la zona de Collserola que forma part del Districte de Nou Barris, trobem barris amb una història fortament lligada al relleu de la muntanya. Les Roquetes, Torre Baró, Trinitat Nova, han crescut

en relació amb aquests espais de marge. Collserola, la vista del Castell de Torre Baró, pendents, valls i estructures lligades a la distribució de l'aigua formen part de la idea de **paisatge quotidià** per veïns i veïnes. Al llarg del projecte s'ha constatat el **valor identitari** que tenen els marges naturals.

En molts casos les observacions que s'han fet han ressaltat que la zona ha viscut molts canvis en les darreres dècades. En molts casos, els canvis han estat positius per facilitar l'accés amb transport públic, pel fet de disposar d'una aula ambiental al mateix Castell de Torre Baró, pel fet de que les zones de bosc formin part del PN de Collserola, etc.

De l'estudi es desprèn que del vincle amb aquestes zones de marge natural es **generen serveis ambientals que milloren la vida de veïns i veïnes: regulació de temperatura, filtració d'aigua, prevenció de l'erosió, espai de lleure, d'esport, de salut, i espai per gaudir de la bellesa de la natura.** Per aquest valor que se li dona als marges, preocupa que alguns factors provoquin la degradació i per tant la pèrdua d'aquests serveis. Es senyala entre d'altres: la brossa acumulada, els

abocadors de runes i la presència d'espècies de plantes de caràcter invasor que donen lloc a la pèrdua de biodiversitat.

Pel que fa al futur, al llarg de les diferents fases del projecte s'ha pogut observar que es reforçava la idea que per mantenir i millorar la qualitat d'aquestes zones de marges és necessari pensar en **una gestió adaptada a la diversitat d'usos o activitats que hi conviuen** (lleure, esport, natura), pensar en **accions per enfortir el vincle de veïns i veïnes** dels barris propers (a través d'entitats socials, educatives, **de salut i ambientals**), **i assegurar el manteniment dels marges respectant el caràcter d'aquests barris** com a part de Barcelona amb un fort caràcter natural, forestal o de muntanya.

Conclusions conjuntes del projecte

- L'estudi constata el fort vincle entre veïnes i veïns dels barris que estan en contacte amb les zones de marge natural de la ciutat.
- A cada zona d'estudi es valora la importància dels marges com a part de la identitat dels barris lligat a la seva història (valor històric i cultural), també com a zona d'esbarjo, d'esport, de passeig, de cura familiar (valor de salut física i mental) i com a zona rica en biodiversitat, resiliència ecològica i bellesa (valor ambiental).
- Aquests valors s'han avaluat com a serveis ambientals o ecosistèmics, tant de proveïment, regulació i culturals. Aquests juguen un paper important en la cohesió social, la identitat de barri, la construcció de la idea de paisatge, la salut física i el benestar emocional.
- La idea dels marges com a zones degradades o de poc valor passen a ser considerades com a zones d'oportunitat per la resiliència dels barris propers i també la ciutat.

- La metodologia de diagnosi, combinant diverses accions participatives ha permès detectar de manera qualitativa els serveis ambientals culturals que d'altra manera són difícils d'estudiar per la seva intangibilitat.
- De la diversitat d'usos que es donen a les zones de marge es fa palès la seva importància per la població que els té com a part del seu paisatge quotidià. D'aquesta intensitat i diversitat d'usos es generen relacions ecosistèmiques complexes i riques i també es detecten els factors de degradació que posen en compromís el manteniment dels serveis ambientals en el futur. Aquests factors són diversos, de manera que s'acumulen en algunes zones del marge (acumulació de brossa, manca de manteniment de la vegetació, abocadors de runes, erosió del terreny, incivisme i inseguretat).
- El projecte ha servit per pensar en la ciutat com a socio-ecosistema i per senyalar la importància de posar més atenció en la gestió i seguiment de l'estat dels marges.

- Aquesta gestió (i seguiment dels marges) hauria de ser respectuosa amb el caràcter eco-social dels marges (no separant la vida humana dels espais naturals), participativa (contemplant les necessitats detectades per la diversitat de persones vinculades als marges) i adaptativa, de manera que vagi incorporant mesures en funció dels canvis que es donen als marges.

L'estudi ha permès

- *detectar de forma qualitativa els serveis ambientals culturals d'aquestes zones de Marge.*
- *destacar la necessitat d'una gestió respectuosa amb el caràcter eco-social dels marges, participativa i adaptativa.*

Els marges de ciutat...

- *construeixen forts vincles entre veïns i veïnes;*
- *marquen la identitat dels barris;*
- *aporten serveis ambientals diversos;*
- *són zones d'oportunitat per la resiliència dels barris;*
- *formen part d'un paisatge quotidià pels veïns i veïnes;*
- *permeten pensar en una ciutat com a socio-ecosistema*

Marges —

ELS SERVEIS AMBIENTALS
DE L'ECOSISTEMA URBÀ

NUSOS

*Abordem la transició ecosocial
des del coneixement científic,
el pensament crític i
la pràctica comunitària*

CONTACTA

www.nusos.coop

nusos@nusos.coop
[+34 93 410 37 77](tel:+34934103777)

[@nusos_cooperativa](https://www.instagram.com/nusos_cooperativa)

Marges_

ELS SERVEIS AMBIENTALS
DE L'ECOSISTEMA URBA

MONTJUÏC
COLLSEROLA/NOU BARRIS

ANNEX I

FONAMENTS TEÒRICS

Què és un sistema socioecològic?

En primer lloc, es parteix de la idea que un ecosistema (o sistema ecològic) és una unitat funcional del medi físic, que serveix a una comunitat d'organismes, i que està caracteritzat pels fluxos i intercanvis de matèria i energia entre aquests (Boada et al., 2016).

D'aquesta manera, es pot entendre el concepte de sistema socioecològic com un sistema integrat de l'ésser humà en la natura, definit des d'una perspectiva multidimensional. Es tracta, doncs, d'unitats biogeofísiques a les quals s'associa un sistema social delimitat per actors socials i institucions. Són sistemes complexos adaptatius formats per l'acoblament de sistemes socials en els sistemes naturals (Martín-López et al., 2012).

Una de les idees base dels sistemes socioecològics és la del fet que el sistema socioeconòmic no pot créixer més enllà dels límits biofísics establerts per l'ecosfera i, per tant, no poden entendre's com a independents (Martín-López et al., 2012).

Què són els serveis ecosistèmics?

Considerant la definició i la classificació presentada a Martín-López et al. (2012), els serveis ecosistèmics (SSEE) són les contribucions directes o indirectes dels ecosistemes al benestar humà (BH).

Per tal d'entendre què són els serveis ecosistèmics, els autors presenten la següent classificació bàsica:

1) Serveis de proveïment

(contribucions directes al BH de l'estructura biogeofísica)

- Aliment
- Aigua dolça-potable (consum humà i agrícola)
- Matèries primeres d'origen biològic o mineral
- Patrimoni genètic (manteniment de la diversitat genètica)
- Medicines naturals
- Serveis de regulació (contribucions indirectes al BH del funcionament ecosistèmic)

2) Regulació climàtica (capacitat de la coberta vegetal i del sòl d'absorbir CO₂ i de regulació de la temperatura i precipitacions)

- Purificació de l'aire (capacitat de la coberta vegetal i del sòl de retenir gasos o partícules contaminants de l'aire)
- Regulació hídrica i depuració de l'aigua (ex. control de riuades)
- Control de l'erosió
- Fertilitat del sòl (manteniment d'humitat i nutrients)
- Control biològic (capacitat de regulació de plagues i vectors patògens)
- Pol·linització
- Manteniment de l'hàbitat per a espècies singulars

3) Serveis culturals (contribucions no materials i intangibles al BH que la societat obté a través de l'experiència directa amb els ecosistemes i la biodiversitat)

- Educació ambiental (sensibilització, conscienciació o formació sobre el paper dels ecosistemes i la biodiversitat)
- Coneixement científic
- Coneixement ecològic local (coneixement experiencial transmès generacionalment i relacionat amb les pràctiques, creences, costums i valors)

- Identitat cultural i sentit de pertinença
- Gaudi espiritual (apreciació d'espècies, paisatges i/o llocs determinats que generen satisfacció per la seva inspiració espiritual)
- Gaudi estètic (apreciació d'espècies i/o paisatges que generen satisfacció i placidesa per la seva estètica)
- Activitats recreatives i turisme de natura

Per tal de subministrar coneixement i informació valuosa per a la presa de decisions en aquest àmbit, és útil avaluar aquests serveis ecosistèmics de forma que es pugui descriure el seu estat i tendències. En termes generals, es consideren tres tipus d'avaluació: biofísica, sociocultural i monetària. Aquesta última requereix la realització de les altres dues prèviament (Martín-López et al., 2012).

D'aquesta manera, es pot veure com els serveis ecosistèmics inclouen serveis als quals es pot assignar amb certa facilitat un valor econòmic, ja que es poden entendre com a béns comercialitzables (com per exemple, aliments o fusta). Però, per altra banda, també inclouen

serveis als quals no és tan fàcil assignar un suposat preu equivalent, com seria el cas de la biodiversitat que permet el suport de la vida, així com els serveis culturals obtinguts a través de l'experiència directa amb aquests ecosistemes (Wallace et al., 2023). En aquest punt, doncs, és vital la implicació i les aportacions dels diversos grups d'interès relacionats amb el territori.

Finalment, cal destacar que la cartografia de serveis ecosistèmics, des del seu subministrament fins als seus beneficiaris, resulta una eina essencial per a la planificació socioecològica (Martín-López et al., 2012).

Cogestió adaptativa de sistemes socioecològics

Relacionat amb aquesta participació col·lectiva, Martín-López et al. (2012) presenten el concepte de la cogestió adaptativa.

La gestió dels paisatges multifuncionals sol estar basada en el coneixement ecològic local dels actors socials involucrats i, per tant, necessàriament requereix que aquests actors es responsabilitzin de la gestió del territori i dels ecosistemes.

Aquest fet promou que la gestió estigui basada en les institucions no formals i formals del nivell organitzatiu local i, així, facilita el disseny de sistemes institucionals policèntrics.

Per tal que la població local participi en el disseny de les polítiques de gestió dels sistemes socioecològics, els autors comenten que existeixen diferents tècniques de recerca que permeten conèixer els seus interessos. A més a més, es presenta la possibilitat que aquests actors adquireixin responsabilitats en les accions de gestió, amb la finalitat de caminar cap a sistemes de governança policèntrics en els quals un dels centres clau en la presa de decisions sigui l'escala local.

D'una banda, les tècniques d'experiments d'elecció poden ajudar a conèixer les preferències individuals de la població cap a la gestió territorial del sistema socioecològic en el qual habiten.

D'altra banda, les tècniques de planificació participativa d'escenaris de futur aporten informació consensuada per múltiples actors locals sobre el futur possible i plausible de la zona, així com les directrius de gestió necessàries per a caminar cap al futur desitjat i evitar el futur no desitjat.

Enfocament participatiu centrat en l'aprenentatge

El projecte de Marges, s'ha enfocat des de la perspectiva presentada per Bautista et al. (2017), la qual denominen com a "enfocament participatiu centrat en l'aprenentatge" per a avaluar la gestió del territori.

En aquest sentit, els autors plantegen que l'adopció d'estratègies, en termes de sostenibilitat, per a la gestió del territori requereix eines d'avaluació i mecanismes d'intercanvi de coneixements que permetin una presa de decisions més eficient i que, alhora, facilitin l'aprenentatge individual i col·lectiu i el canvi de comportament.

L'objectiu d'aquest enfocament és, doncs, el d'integrar les diverses perspectives dels grups d'interès conjuntament amb les dades d'avaluació basades en la ciència, en relació amb atributs tant biofísics com socioeconòmics. La participació d'aquestes parts interessades es contempla en tot el procés d'avaluació, és a dir, des del disseny fins a la implementació.

NUSOS

Relat final

Marges _

ELS SERVEIS AMBIENTALS
DE L'ECOSISTEMA URBÀ

MONTJUÏC

COLLSEROLA/NOU BARRIS

